

УДК 331.4(075)

ПІДХОДИ ЩОДО ПОЛІПШЕННЯ ПРАЦЕОХОРОННОГО НАВЧАННЯ В АПК

Войналович О.В., к.т.н.,

*Національний університет біоресурсів і природокористування
України*

Петров В.В., к.т.н.,

Зоря М.В., інж.

Таврійський державний агротехнологічний університет

Тел. (0619) 42-14-38

Анотація - запропоновано сучасні підходи для підвищення ефективності працезохоронного навчання. Розроблено організаційні засади проведення етапів такого навчання.

Ключові слова - охорона праці, працезохоронне навчання, ефективність навчання.

Постановка проблеми. На питання, чи ефективним є навчання з охорони праці, яке як один з профілактичних працезохоронних заходів щорічно у досить великих обсягах фінансує Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України (ФССНВВПЗ України), однозначну відповідь дати важко. Щорічні звітні дані про підсумки такого навчання, які надають обласні управління ФССНВВПЗ України, показують, що тисячі спеціалістів з охорони праці різних підприємств, організацій і установ успішно здали відповідні іспити та отримали посвідчення про належний рівень знань з охорони праці. Правління ФССНВВПЗ України у свій час затвердило Програму навчання та тематичний план (з 9 тем), яких в основному дотримуються Навчально-методичні центри з охорони праці, що проводять навчання як за кошти ФССНВВПЗ України, так і за кошти підприємств.

На жаль, у більшості випадків на цьому вплив ФССНВВПЗ України на якість проведення навчання з охорони праці закінчується. Практично відсутні методичні матеріали для проведення навчання з питань охорони праці, підсумкової перевірки знань, об'єктивні дані досліджень щодо ефективності такого навчання.

Як правило, навчання з питань охорони праці – це лише лекції, часто за відсутності наочності, без застосування сучасних засобів представлення матеріалу. Проведення лекцій не передбачає практичного навчання слухачів, які до того ж не забезпечені навчально-методичними посібниками.

І якщо для керівників підприємств важливим є засвоєння організаційних засад та усвідомлення власних обов'язків з охорони праці, то для спеціалістів з охорони праці (а також осіб, на яких наказом покладено виконання таких обов'язків) вкрай необхідно під час навчання отримати практичні навички та вміння щодо порядку розслідування нещасного випадку чи професійного захворювання, організації проведення медичних оглядів, працезахоронного навчання різних категорій працівників, контрольних-наглядових заходів з питань охорони праці та ін.

Аналіз останніх досліджень. Певні зауваги можна вказати також щодо наповнення працезахоронного навчання [1, 2]. В основу навчання з охорони праці закладено тезу про необхідність через кожні 3 роки повторювати матеріал практично у незмінюваному вигляді. Але ж спеціалісти з охорони праці, на яких зорієнтовано навчання під егідою ФССНВВПЗ України, мають принципово різний рівень знань з питань охорони праці, працезахоронний світогляд та стаж роботи в охороні праці. Мета навчання у них теж різна [3].

Одних, а це здебільшого фахівці з великим стажем роботи у галузі охорони праці, цікавлять нововведення і зміни у працезахоронному законодавстві та їх обгрунтовані пояснення, вони бажають оновити свій багаж знань з охорони праці та проконсультуватися з тих практичних питань, з якими їм доводиться стикатися у повсякденній роботі.

Інші сподіваються протягом тижня вивчити охорону праці практично з нульового рівня, адже їх призначення наказом керівника підприємства на посаду спеціаліста з охорони праці за сумісництвом часто зумовлено безпосередньо проведенням навчання на безкоштовній основі у Навчально-методичному центрі з охорони праці (НМЦ з охорони праці).

А декому потрібно отримати лише відповідне посвідчення, адже вони не усвідомили соціально-виробничого аспекту охорони праці. Для них охорона праці не є важливим елементом діяльності підприємства і сприймається лише як зайвий тягар чи клопіт.

Формулювання мети статті. Показати методичні підходи, які можуть бути використані для підвищення ефективності навчання з питань охорони праці, та розробити організаційні засади проведення окремих етапів такого навчання.

Основна частина. Потрібно зрозуміти, що працезахоронне навчання принципово має відрізнятися від всякого іншого, адже від його

ефективності безпосередньо залежить життя і здоров'я людей. Це не пафос, а об'єктивна реальність. І якщо в інших галузях підвищенням кваліфікації працівників займаються відповідні установи на рівні інститутів, то навчання з охорони праці віддано на відкуп навчальним центрам, яким нині навіть не потрібно отримувати ліцензію.

Особливо потрібно звернути увагу на ефективність навчання членів постійно-діючих комісій з перевірки знань з охорони праці. Як правило, це головні спеціалісти та керівники середньої ланки підприємств, яким нібито і немає часу займатися питаннями охорони праці, тим більше вчитися. Але саме від них залежить статус охорони праці у районі загалом і на окремих підприємствах. Саме для цієї категорії працівників потрібно запропонувати найбільший відсоток самостійної роботи під час вивчення нормативно-правових актів з охорони праці (НПАОП) та інших працезохоронних документів, але натомість надати певні навчально-методичні матеріали.

Не секрет, що на багатьох підприємствах АПК охорона праці фінансується за залишковим принципом, проявом чого є те, що професійні ризики та рівні виробничого травматизму в галузі суттєво перевищують загальноєвропейські. Згідно із залишковим принципом здебільшого здійснюється фінансування навчання з питань охорони праці керівників підприємства, спеціалістів з охорони праці, членів постійно-діючої комісії з перевірки знань з охорони праці працівників підприємства. Тому більшої ваги набуває навчання з охорони праці за рахунок коштів ФССНВВПЗ України.

Отже, постало нагальне питання удосконалення підходів щодо організації працезохоронного навчання у бік підвищення його ефективності. Таке навчання не повинно залишатися у сфері інтересів лише ФССНВВПЗ України, до його проведення повинні докласти зусиль як керівники підприємств і організацій, так і керівники районної та обласної ланок управління (РДА, ОДА).

Навчання з охорони праці має бути структурованим і поєднувати у відповідних пропорціях залежно від категорії слухачів лекції, практичні заняття (бажано у вигляді ділових ігор), самостійну роботу у вигляді освоєння запропонованого методичного матеріалу та виконання індивідуальних завдань, консультацій (індивідуальних чи у вигляді круглих столів) і лише тоді атестацію (залік) набутих знань і умінь. Далі у стислій формі викладено підходи щодо організації вказаних видів навчання з питань охорони праці.

І.Лекції. Проведенню лекцій повинно передувати ознайомлення слухачів з викладеним у стислій формі матеріалом лекції. Для цього потрібно розробити короткий лекційний курс з охорони праці, де з короткими поясненнями має бути викладено зміст відповідних НПАОП у вигляді рисунків, схем, таблиць, графіків тощо. Цей наочний матері-

ал потрібно також сформувати у вигляді презентацій, які можна буде показувати за допомогою ПК і мультимедійного проектора на екрані відповідного розміру. Доцільно ілюструвати лекційний матеріал показом кінороликів (фільмів) працезохоронної тематики. Створення сценаріїв таких кінороликів (фільмів) потрібно покласти на фахівців з охорони праці (зокрема кафедр з охорони праці та безпеки життєдіяльності вузів) з великим досвідом роботи у галузі та творчим підходом до викладання.

II. Практичні заняття (ділові ігри). Метою практичних занять з охорони праці є набуття практичних навичок з таких працезохоронних тем: користування первинними засобами пожежогасіння, перевірка роботи сповіщувачів про пожежу, надання першої долікарської допомоги та ін. Звичайно практичне заняття повинно бути забезпечено відповідними НПАОП, наочними матеріалами, макетами, моделями чи натурними об'єктами.

До найбільш ефективних форм практичного навчання належать ділові ігри (ДГ), які мають допомогти спеціалістам з охорони праці та посадовим особам підприємств набути організаційних навичок у галузі охорони праці. Серед них доцільно активно використовувати наступні:

1. ДГ «Проведення розслідування нещасного випадку на виробництві».
2. ДГ «Проведення розслідування професійного захворювання (отруєння)».
3. ДГ «Організація навчання з охорони праці на підприємстві».
4. ДГ «Організація проведення атестації робочих місць за умовами праці на підприємстві».
5. ДГ «Організація проведення медичних оглядів працівників, зайнятих на шкідливих та важких роботах».
6. ДГ «Організація проведення перевірки з питань охорони праці у виробничих підрозділах підприємства».
7. ДГ «Організація проведення перевірки стану пожежної безпеки на підприємстві».
8. ДГ «Організація проведення наглядових заходів з охорони праці»
9. ДГ «Виявлення небезпек та шкідливостей на робочих місцях» та ін.

Суть проведення ділових ігор з охорони праці полягає у наступному. Учасників ділової гри розподіляють на декілька підгруп, у кожній підгрупі з числа слухачів призначають посадових осіб підприємства АПК (директора, інженера з охорони праці, головних спеціалістів та керівників середньої ланки). Залежно від теми ділової гри її учасники також можуть моделювати діяльність державного

інспектора Держгірпромнагляду, страхового експерта відділення виконавчої дирекції ФССНВВПЗ України, державного інспектора пожежної охорони, лікаря районної санепідемстанції та ін. Розроблення похвилинного плану проведення ділової гри дозволяє за відповідної підготовки учасників та викладача провести ділову гру стисло з максимальним навчальним ефектом.

Як практичні заняття також можна розглядати проведення «майстер-класів з охорони праці», коли викладач безпосередньо на підприємстві, де проходить навчання, показує, як у повному обсязі організувати, наприклад, первинний інструктаж на певному робочому місці та правильно його оформити. Або на цьому ж робочому місці виявити потенційні небезпеки та шкідливості і запропонувати заходи для їх усунення.

III. Самостійна робота (виконання індивідуальних завдань).

Як вид самостійної роботи можна запропонувати слухачам розробити окремі документи, які регламентують питання охорони праці на підприємстві: інструкції, тексти інструктажів, переліки, листи, повідомлення тощо. Для цього слухачі мають бути забезпечені типовими формами цих документів у комп'ютерній формі, тобто має бути організовано робоче місце спеціаліста з охорони праці на базі ПК з відповідним документальним наповненням. Майбутнє охорони праці в оперативному обліку та швидкому знаходженні інформації, а тому роботу спеціаліста з охорони праці без ПК через декілька років будуть сприймати як архаїзм.

Підвищення працезахоронного світогляду на інформаційній комп'ютерній базі має стати основою навчання з охорони праці всіх категорій слухачів.

IV. Консультації (проведення круглих столів). Навчання з охорони праці потрібно вважати закінченим лише тоді, як всі слухачі отримають обґрунтовані відповіді на запитання, з якими вони прийшли до НМЦ з охорони праці. Тому ФССНВВПЗ України повинен доручати проведення навчання з охорони праці не за принципом найнижчої вартості навчання, а лише тим навчально-методичним центрам з охорони праці, в яких працюють фахівці з достатньо великим досвідом роботи в охороні праці, а у навчальний процес впроваджено відповідну інформаційну працезахоронну базу.

Потрібно зазначити, що законодавство з охорони праці досить мінливе, а якщо порівняти окремі НПАОП, то воно містить певні протиріччя. Роз'яснення окремих питань охорони праці, які можна знайти у науково-виробничій літературі, часто настільки переповнені посиланнями на пункти окремих НПАОП, що докопатися до суті питання надзвичайно важко. Через це консультації з охорони праці, на-

дані у ході навчання викладачами, а інколи й слухачами, часто стають чи не єдиним джерелом достовірної інформації.

Тому всі лекційні, практичні та інші форми навчання повинні закінчуватися запитаннями, які навіть можуть не стосуватися безпосередньо теми заняття. Староста, якого група слухачів вибирає на період навчання, повинен вести не лише журнал відвідування, який щоденно візує викладач та організатори навчання, а й коротко записувати запитання та надані роз'яснення.

Форма навчання у вигляді круглих столів дозволяє слухачам обмінятися досвідом роботи у галузі охорони праці, налагодити інформаційні зв'язки між підприємствами з працезахоронних питань, виявити недоліки в організації охорони праці на підприємстві.

V.Перевірка набутих знань з охорони праці. В основу складання заліку після проходження навчання з охорони праці потрібно закласти принцип: «соромно серед колег бути невігласом з питань охорони праці». Необхідно запровадити підхід, коли слухача, який не виявив відповідних працезахоронних знань, буде проатестовано повторно тільки через 5-10 днів підготовки.

У роботі комісій з перевірки знань з охорони праці слухачів, які проходили навчання за кошти ФССНВВПЗ України, мають брати участь державний інспектор Держгірпромнагляду, страховий експерт відділення виконавчої дирекції ФССНВВПЗ України та інші районні спеціалісти з охорони праці. Щоб оцінити набуті знання з питань охорони праці необхідно розробити тестові завдання, які б дозволяли виявляти рівень знань з усіх тем навчання. Перспективним є використання комп'ютерних екзаменаторів, але лише таких, де в основу оцінення знань покладено не заучування текстів НПАОП, а їх розуміння.

Після закінчення навчання обов'язковим має стати заповнення слухачами анкет про якість проведення навчання, де окремими пунктами повинно бути оцінено: - корисність та інформативність навчання; - глибину отриманих знань; - наочність представлення навчального матеріалу; - методичну забезпеченість; - компетентність викладачів; - їх педагогічну майстерність та ін.

ФССНВВПЗ України має виступити з ініціативою створення баз даних щодо проходження навчання з охорони праці керівниками підприємств та районних установ, спеціалістами з охорони праці, членами постійно-діючих комісій з перевірки знань з охорони праці.

Враховуючи обмеженість коштів, які щорічно ФССНВВПЗ України виділяє на проведення навчання з охорони праці, потрібно розглянути питання щодо запровадження більш жорстких критеріїв розподілу цих коштів, спрямовуючи їх винятково для навчання спеціалістів з охорони праці, які працюють на штатній основі, та членів

постійно-діючих комісій з перевірки знань з охорони праці тих підприємств, які фінансуються з бюджету.

Разом з тим окрему увагу потрібно зосередити на навчанні з охорони праці посадових осіб середньої ланки, які безпосередньо відповідають за рівень безпеки праці на робочих місцях і повинні досконало знати відповідні працезохоронні нормативи. Залучення до навчання під егідою ФССНВВПЗ України цієї категорії працівників можна здійснити під час проведення практичних занять та ділових ігор на підприємствах.

Висновки. Навчання з охорони праці, яке організують за кошти ФССНВВПЗ України, має бути багатоетапним:

I етап. Розроблення навчально-методичного забезпечення навчання з охорони праці: навчально-наочних посібників, презентацій, ділових ігор, кінороликів (фільмів), тестових завдань тощо. Важливим є розроблення комп'ютеризованого робочого місця спеціаліста з охорони праці, побудованого на засадах всебічного представлення документації з охорони праці на галузевому рівні.

II етап. Складання у районах списків навчальних груп за професійним, галузевим чи іншим принципом. Зокрема, професійний принцип передбачає окреме навчання: - керівників підприємств (установ) та членів постійно-діючих комісій підприємств з перевірки знань з охорони праці; - спеціалістів з охорони праці; - керівників середньої ланки.

III етап. Ознайомлення слухачів з навчальною програмою, тематичним планом навчання з охорони праці, організаційними засадами його проведення. Читання лекцій, забезпечення слухачів навчально-методичними матеріалами, розподіл тем індивідуальних завдань та рефератів. Інформаційне забезпечення (інструкціями, положеннями та іншими НПАОП в електронній формі) робочих місць спеціаліста з охорони праці для різних галузей економіки.

IV етап. Проведення практичних занять на підприємствах району із залученням до практичного навчання з охорони праці працівників цих підприємств. Проведення круглих столів на працезохоронну тематику, актуальну для підприємств району. Забезпечення необхідною документацією консультацій з охорони праці. Ознайомлення з позитивним досвідом працезохоронної роботи на підприємствах району. Обговорення підсумків виконання самостійної (індивідуальної) роботи слухачами.

V етап. Атестація знань слухачів з питань охорони праці, складання протоколу засідання районної постійно-діючої комісії з питань охорони праці, вручення слухачам посвідчень державного зразка про належний рівень знань з охорони праці. Заповнення слухачами анкет про організаційно-навчальне забезпечення навчання.

Література

1. *Файнбург Г.З.* Обучение по охране труда отдельных категорий застрахованных. Новая примерная программа / Г.З. Файнбург // Безопасность и охрана труда, 2009. - № 2. - С. 17 – 24.
2. *Гаврилюк В.І.* Теорія і практика організації навчання з питань охорони праці для посадових осіб підприємств АПК / В.І.Гаврилюк, О.В.Войналович, В.В.Петров // Науково-технічна підтримка державного нагляду за охороною праці та промисловою безпекою: Збірник статей. – К.: ННДПБОП, 2010. – С. 33 – 35.
3. *Войналович О.В.* Сучасні підходи щодо організації інтенсивного навчання з питань охорони праці / О.В.Войналович, Д.А.Дерев'янюк, О.А.Шевчук / Збірник наукових праць 10-ї міжнародної науково-методичної конференції «Безпека життя і діяльності людини – освіта, наука, практика», К.: Центр учбової літератури, 2011. – Т.1. - С. 116 – 121.

**ПОДХОДЫ ДЛЯ УЛУЧШЕНИЯ ОБУЧЕНИЯ ПО
ВОПРОСАМ ОХРАНЫ ТРУДА В АПК**

Войналович А.В., Петров В.В., Зоря М.В.

Аннотация – предложено современные подходы для повышения эффективности обучения по вопросам охраны труда. Разработаны организационные принципы проведения этапов такого обучения

**APPROACHES FOR IMPROVE THE EFFECTIVENESS OF
TRAINING FOR SAFETY AT WORK IN AGRICULTURE**

O. Voynalovich, V. Petrov, M. Zorya

Summary

The modern approaches for improve the effectiveness of training for safety at work in agriculture are offered. The organizational principles of stages of such training are prepared